

hoe wordt de tijdschriften-collectie gebruikt?

Een onderzoek bij een wetenschappelijke instituutsbibliotheek

In de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van de Katholieke Universiteit Nijmegen is onderzoek gedaan naar het gebruik van de tijdschriften-collectie. Er zijn gegevens verzameld over de gebruiksfrequentie van de tijdschriften, wie de tijdschriften raadpleegt, hoe naar artikelen of boekrecensies wordt gezocht en waarom een tijdschrift geraadpleegd wordt. Het onderzoek was beperkt van opzet. Toch levert het interessante gegevens op voor het beleid van de bibliotheek.

Voor een adequaat bibliotheekbeleid en goede bedrijfsvoering zijn gegevens over het gebruik van bibliotheekcollecties onmisbaar. In het gebruik van boeken is meestal inzicht te krijgen via de uitleenadministratie. Omdat tijdschriften vaak niet uitgeleend worden, kan het gebruik ervan niet uit dit soort gegevens afgeleid worden. Dit betekent dat het gebruik van tijdschriften apart onderzocht moet worden. Onderzoek naar tijdschriften vindt meestal plaats middels observatie en vragenlijsten. In Broadus (1) en Baker en Lancaster (2) worden de volgende methoden besproken voor het meten van in-huis-gebruik van bibliotheekmateriaal:

- het tellen van terug te zetten banden. Aan de gebruikers wordt gevraagd om de banden na gebruik niet zelf terug te zetten maar deze op de tafels te laten liggen. Een probleem hierbij is dat een aantal gebruikers de banden

toch zelf terugzet. Hierdoor ontstaan ondertellingen;

- de vragenlijst. Volgens Rubin (2) is de vragenlijst de beste manier om in-huis-gebruik te meten. De vragenlijst wordt niet beïnvloed door het wel of niet terugzetten van de tijdschriftbanden door de gebruiker. Het registreren van dezelfde band kan nu meermalen voorkomen. Deze methode vraagt niet veel training van het personeel en weinig tijd van de respondent. Bovendien kan met een vragenlijst relevante informatie verkregen worden over de gebruikers.

In de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van de Katholieke Universiteit Nijmegen is de tijdschriftencollectie dan ook met de laatste methode onderzocht. Dit onderzoek had tot doel via vragenlijsten inzicht te verschaffen in het gebruik van tijdschriften*. Met de resultaten kan het beleid van de bibliotheek ondersteund en aangepast worden.

De probleemstelling was:

1. Wat is de gebruiksfrequentie van de tijdschriften?
2. Wie gebruiken de tijdschriften? Welke groepen gebruiken dit deel van de collectie?
3. Welke zoekmethoden worden toegepast om een artikel of boekrecensie te vinden? Is er een samenhang tussen zoekmethode en het wel of niet gevolgd hebben van een cursus bibliotheekvaardigheden?

* Hierbij spreken wij onze dank uit aan Annemieke Groen, die als stagiaire van de BDI Deventer de gegevens verzameld heeft.

4. Om welke redenen worden tijdschriftartikelen en/of boekrecensies geraadpleegd?

Methode

In de periode 15 april 1993-13 mei 1993 werden gedurende vijftien werkdagen - vier keer een halfuur per dag - middels een vragenlijst gegevens over het gebruik van de tijdschriften verzameld. De vragenlijst werd uitgereikt aan bibliotheekbezoekers die geraadpleegde tijdschriften terug in de kast plaatsten. De periodes van vier keer een halfuur per dag werden vastgesteld m.b.v. toevalsgetallen. In één onderzoeksperiode van een halfuur werd òf gekeken naar gebruik van de losse afleveringen òf naar dat van de gebonden jaargangen. Het onderzoek van losse afleveringen of

De bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde

Een wetenschappelijke instituutsbibliotheek met ca. 20 000 boeken, ca. 6 000 tijdschriftbanden en ca. 220 tijdschriftabonnementen. De primaire gebruikersgroep van deze bibliotheek bestaat uit de wetenschappelijke staf van de studierichtingen Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde (ca. 100 personen, incl. aio's etc.) en de studenten van deze studierichtingen (ca. 650 personen). Daarnaast maken ook derden - zowel van binnen als buiten de KUN - gebruik van deze bibliotheek.

De bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde en de bibliotheek Psychologie zijn sinds mei 1994 samengegaan en vormen nu de bibliotheek Gedragswetenschappen.

gebonden jaargangen van tijdschriften werd op basis van toeval over de 60 onderzoeksperiodes verdeeld.

Resultaten

In de onderzoeksperiode kwamen in totaal 96 raadplegingen van tijdschriften voor. Hiervan vonden 65 plaats door studenten en 31 door personeelsleden.

Van het totale aantal raadplegingen vonden er 23 plaats in losse afleveringen. Hiervan vonden vijf plaats door studenten en achttien door personeelsleden. In de gebonden jaargangen werden 73 raadplegingen geconstateerd. Hiervan vonden 60 plaats door studenten en dertien door personeelsleden. In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van het gebruik van verschillende onderdelen van de tijdschriften. Hierbij valt op dat er meer onderdelen van het tijdschrift gebruikt worden bij de losse afleveringen dan bij de gebonden jaargangen.

In tabel 2 treft men gegevens aan over redenen van gebruik. Opvallend zijn hier de verschillende antwoordpatronen die voor de gebonden jaargangen en de losse afleveringen gegeven worden. De rangorde van de redenen van gebruik verschilt nogal. Bijvoorbeeld: bij de gebonden jaargangen scoort 'nodig bij schrijven van...' als reden van gebruik het hoogst (74%), terwijl deze reden bij de losse afleveringen van tijdschriften op de derde plaats komt (26%).

Wat de zoekmethode betreft kan worden opgemerkt dat deze alleen is onderzocht wanneer een artikel en/of boekrecensie werd geraadpleegd. Dit was in verreweg het grootste deel van de raadplegingen het geval. Gegevens over de zoekmethode treft men aan in tabel 3. Hieruit blijkt dat de zoekmethode bij de losse afleveringen vrijwel altijd bestond uit rechtstreeks in de betreffende tijdschriftaflevering kijken. Aan de raadpleging van de gebonden jaargangen ging een grote verscheidenheid aan zoekmethoden vooraf.

De gegevens over het al dan niet gevolgd hebben van een cursus bibliotheekvaardigheden zijn interessant als deze in verband gebracht worden met de gegevens over het gebruik van gedrukte en geautomatiseerde bibliografieën. Van de acht raadplegingen in de gebonden jaargangen waarbij men de artikelen/boekrecensies had opgespoord via een gedrukte bibliografie, vonden er vier plaats door personen die een cursus bibliotheekvaardigheden gevolgd hadden en vier door personen die dat niet hadden. Opvallend is dat alle tien raadplegingen in de gebonden jaar-

Tabel 1. Gebruik van de verschillende onderdelen van een tijdschrift*

Onderdeel	Losse afleveringen		Gebonden jaargangen		Totaal	
Inhoudsopgave/Jaarregister	16	(70%)	31	(42%)	47	(49%)
Artikel(en)	14	(61%)	62	(85%)	76	(79%)
Boekrecensies	8	(35%)	0	(0%)	8	(8%)
Info over tijdschrift	1	(4%)	0	(0%)	1	(1%)
Rubrieken	11	(48%)	0	(0%)	11	(11%)
Columns	1	(4%)	0	(0%)	1	(1%)
Advertenties	0	(0%)	0	(0%)	0	(0%)
Ander onderdeel	0	(0%)	1	(1%)	1	(1%)
Totaal aantal verschillende raadplegingen	23		73		96	

* Het was mogelijk meer dan één onderdeel aan te kruisen. Tussen haakjes zijn kolompercentages opgenomen, berekend op het totale aantal verschillende raadplegingen.

Tabel 2. Reden van gebruik van een tijdschrift*

Reden van gebruik	Losse afleveringen		Gebonden jaargangen		Totaal	
Studie	5	(22%)	19	(26%)	24	(25%)
Geven van onderwijs	9	(39%)	0	(0%)	9	(9%)
Ondersteuning bij onderzoek	4	(17%)	9	(12%)	13	(14%)
Nodig bij schrijven van...	6	(26%)	54	(74%)	60	(62%)
Bijhouden vakgebied	10	(43%)	4	(5%)	14	(15%)
Andere reden	2	(9%)	6	(8%)	8	(8%)
Totaal aantal verschillende raadplegingen	23		73		96	

* Het was mogelijk meer dan één reden aan te kruisen. Tussen haakjes zijn kolompercentages opgenomen, berekend op het totale aantal verschillende raadplegingen.

Tabel 3. Zoekmethoden bij artikelen en boekrecensies in een tijdschrift*

Zoekmethode	Losse afleveringen		Gebonden jaargangen		Totaal	
Gedrukte bibliografie	0	(0%)	8	(13%)	8	(10%)
Geautomatiseerde bibliografie	0	(0%)	10	(16%)	10	(12%)
Referentielijst	0	(0%)	16	(26%)	16	(19%)
Collega's	0	(0%)	3	(5%)	3	(4%)
Medestudenten	0	(0%)	1	(2%)	1	(1%)
Docenten	0	(0%)	4	(7%)	4	(5%)
Werkgever/-instelling	0	(0%)	0	(0%)	0	(0%)
Rechtstreeks in tijdschrift	20	(91%)	11	(18%)	31	(37%)
Anderszins	2	(9%)	8	(13%)	10	(12%)
Totaal	22 (100%)		61 (100%)		83 (100%)	

* Men kruise alleen een antwoord aan wanneer er naar een artikel en/of boekrecensie was gezocht. Het was mogelijk meer dan één reden aan te kruisen. Dit is echter niet gebeurd. Bij de raadpleging van één artikel bij de gebonden jaargangen is geen zoekmethode opgegeven. Tussen haakjes zijn kolompercentages opgenomen, berekend op het totale aantal raadplegingen van artikelen en boekrecensies, waarbij een zoekmethode is aangegeven (laatste regel in de tabel).

gangen waarbij een geautomatiseerde bibliografie als zoekmethode was gebruikt, alleen door personen werden gedaan die een cursus bibliotheekvaardigheden gevolgd hadden.

Commentaar

Tijdens de vijftien uur dat het onderzoek voor de gebonden jaargangen plaatsvond, ging het gebruik van de losse afleveringen waarschijn-

lijk door op een niveau zoals onderzocht en vice versa. Het gemiddelde tijdschriftgebruik per uur voor de gehele collectie tijdschriften kan berekend worden op 73 + 23 raadplegingen: 15 (6,4). In een onderzoek van Flynn (3) in zes natuurwetenschappelijke en technische bibliotheken van de universiteit van Pittsburgh komt men uit op een gemiddeld tijdschriftgebruik per uur dat varieert van 0,6 voor de bibliotheek computerwetenschap tot 5,4 voor de bibliotheek Life Sciences. Een gemiddelde van 6,4 raadplegingen per uur in een bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde steekt hier gunstig bij af, zeker als men er rekening mee houdt dat tijdschriften in de sociale wetenschappen in het algemeen een minder belangrijke rol spelen in de wetenschappelijke communicatie dan in de natuurwetenschappelijke en technische richtingen.

Over het algemeen werden tijdschriften vaker door studenten geraadpleegd dan door personeel. In totaal vond 68% van de raadplegingen plaats door studenten en 32% door personeel. In het onderzoek van Flynn vindt men ook een groter gebruik door studenten dan door personeel. Opmerkelijk is dat in het huidige onderzoek bij het gebruik van de losse afleveringen het personeel in de meerderheid is (78%). Blijkbaar is de staf meer gericht op gebruik van losse afleveringen en zijn studenten meer gericht op gebruik van gebonden jaargangen. Dit hangt waarschijnlijk samen met het feit dat stafleden tijdschriften veelal raadplegen voor het bijhouden van het vakgebied en dit voor studenten minder aan de orde is. Studenten moeten literatuur zoeken over bepaalde onderwerpen voor werkstukken, werkcolleges en referaten. Het bijhouden van het vakgebied speelt hier mogelijk een minder grote rol. In tabel 2 ziet men dit aan het relatief grote aantal raadplegingen van losse afleveringen waarbij als reden wordt aangegeven: 'Bijhouden van vakgebied' (43%). Deze reden werd vooral genoemd door het personeel (acht van de tien keer).

Zoals al opgemerkt worden beduidend minder onderdelen van het tijdschrift gebruikt bij de gebonden jaargangen dan bij de losse afleveringen (tabel 1). De meest recente afleveringen hebben een 'meerwaarde': men leest daarin niet alleen artikelen, maar ook boekrecensies, rubrieken en dergelijke. Bij oudere afleveringen is het gebruik beperkt tot artikelen.

De meest gebruikte zoekmethode bij de losse afleveringen is 'rechtstreeks in tijdschrift kijken' (tabel 3). Dit lijkt logisch omdat de meest recente nummers vaak nog niet zijn opgenomen in een gedrukte of geautomatiseerde bibliografie of referentielijst. Het hangt waarschijnlijk ook samen met het doel waarvoor de losse afleveringen gebruikt worden (geven van onderwijs en bijhouden van vakgebied). Hiervoor leent zich 'browsen' het beste. Ook in het onderzoek van Flynn is browsen de meest gebruikte zoekmethode bij de losse afleveringen.

Bij het raadplegen van de gebonden jaargangen scoort het zoeken via een bibliografie (13% voor de gedrukte bibliografieën en 16% voor de geautomatiseerde bibliografieën) relatief hoog (tabel 3). Ook het zoeken via referentielijsten komt hier vaak voor (26%).

Opvallend is dat degenen die via een geautomatiseerde bibliografie zochten allen een cursus bibliotheekvaardigheden gevolgd hebben, terwijl het al dan niet volgen van een dergelijke cursus bij het zoeken via een gedrukte bibliografie gelijk verdeeld is. Hoewel de aantallen waarover hier gerapporteerd wordt klein zijn, mogen we hier voorzichtig uit concluderen dat cursussen bibliotheekvaardigheden een belangrijke rol vervullen bij het toegankelijk maken van de zoekmethode van de geautomatiseerde bibliografie.

Tot slot

De vragenlijstmethode is een bruikbare methode gebleken om in-huisgebruik van tijdschriften te meten. We zouden alleen bepaalde vragen wat moeten aanpassen. Bijvoorbeeld: bij reden van onderzoek moeten we geen studie aangeven, daar dit begrip

voor velerlei uitleg vatbaar is. Bij de zoekmethode is niet voor iedereen duidelijk wat het verschil is tussen een referentielijst en een bibliografie. Hoewel de periode van onderzoek relatief kort is, stellen wij dat hier tegenover staat dat de kansen goed verdeeld zijn over de dag.

De gebruiksfrequentie van tijdschriften ligt relatief hoog (zie ook Flynn). Dit komt overeen met het feit dat de tijdschriftliteratuur binnen de sociale wetenschappen een steeds belangrijker plaats inneemt. Omgerekend naar jaarlijks gebruik zouden er ca. 13 000 tijdschriftraadplegingen per jaar plaatsvinden. De betreffende bibliotheek heeft jaarlijks ongeveer 10 000 boekuitleningen. Deze verhouding zou gevolgen kunnen hebben voor de verdeling van het budget over tijdschriften en boeken. De bibliotheek is inmiddels gestart met een on line contents service, waarbij stafleden via electronic mail op de hoogte gesteld worden van de inhoud van de meest recente afleveringen van tijdschriften. Interessante vraag hierbij is of deze verhouding in gebruik in de toekomst hetzelfde zal blijven. Een vervolgonderzoek over enkele jaren zou hierover empirische klaarheid kunnen verschaffen.

Opvallend is dat tijdschriften in de bibliotheek meer gebruikt worden door studenten dan door de wetenschappelijke staf. Dit zou aanleiding kunnen zijn om meer invloed te geven aan studenten op de aanschaf van abonnementen dan nu het geval is. Op dit moment hebben studenten in de bibliotheekcommissie van de betreffende bibliotheek wel inspraak bij het aangaan van abonnementen, maar de wetenschappelijke staf heeft toch de grootste stem. In ieder geval geeft het grote aandeel van studenten

(Foto: M. Minnée)

WAAROM WORDT EEN TIJDSCHRIFT GERAADPLEEGD, HOE EN DOOR WIE?

in het tijdschriftgebruik aanleiding aanbevelingen en wensen van studenten m.b.t. het aangaan van abonnementen zeer serieus te nemen.

Eveneens opvallend is het relatief geringe gebruik dat studenten maken van losse afleveringen van tijdschriften, terwijl blijkt dat hieruit een grotere verscheidenheid aan informatie gehaald wordt dan uit de gebonden jaargangen. Het belang van de losse afleveringen ligt niet alleen in de artikelen maar zeker ook in recensies van recent uitgekomen boeken, de aankondigingen van congressen, de columns waarin regelmatig gereageerd wordt op recente ontwikkelingen in de maatschappij en op regeringsstandpunten inzake onderwerpen die gaan over opvoeding en onderwijs. Hierdoor kunnen losse afleveringen een belangrijke rol

vervullen bij het bijhouden van het vakgebied. Het is de vraag of hier een taak is weggelegd voor wetenschappelijke staf en docenten bibliotheekvaardigheden om studenten meer geïnteresseerd te krijgen in het regelmatig raadplegen van recent verschenen afleveringen van de belangrijkste tijdschriften op hun vakgebied.

Ten slotte is reeds als opvallend gegeven naar voren gehaald dat alle personen die als zoekmethode een geautomatiseerde bibliografie opgeven een cursus bibliotheekvaardigheden gevolgd hebben. Hieruit kan afgeleid worden dat men niet snel een geautomatiseerde bibliografie zal gebruiken als men daar niet enige instructie in gehad heeft. Indien dit het geval is, zou dat betekenen dat instructiemogelijkheden voor het

gebruik van geautomatiseerde bibliografieën een hoge prioriteit behoren te hebben in bibliotheekbeleid.

Literatuur

1. *Broadus, R.N.* - The measurement of periodicals use. - In: *Serials Review* (1985), p. 57-61.
2. *Baker, S.L., Lancaster, F.W.* - The measurement and evaluation of library services. - (2nd ed.). - Arlington, VA : Information Resources Press, 1991.
3. *Flynn, R.* - Use of journals. - In: *Use of library materials : The University of Pittsburgh study / A. Kent [et al.] eds.* - New York : Dekker, 1979. - p. 57-104.

onthoudt uw dag!

5-9 juni

IATUL-conferentie. Enschede. (Zie *Open* 27(1995)3, p. 117.)

8 juni

NBLC. Ledenvergadering.

10 juni

Nederlandse Boekhistorische Vereniging. Studiedag. (Zie *Open* 27(1995)4, p. 146.)

16 juni

NVB-HB. Voorjaarsvergadering. Tilburg, HS Katholieke Leergangen. Thema: 'Gebruikersinstructies'.

23 juni

KNCV. Symposium 'Biochemie, chemie en Internet'. (Zie *Open* 27(1995)5, p. 171.)

20-26 augustus

IFLA-conferentie, Istanbul. (Zie *Open* 27(1995)4, p. 146.)

4 september

Bert van Selm-lezing. (Zie *Open* 27(1995)4, p. 146.)

20 september

FOBID-congres. Thema: 'De gebruiker de baas'. (Zie *Open* 27(1995)5, p. 171.)

28 september

NVB-OB. Excursie.

13 oktober

NVB-LI. Lustrum. Seminar. 'Opstellen businessplan'.

13-14 oktober

NVB-JI. 7e lustrum. Groningen.

9 november

NVB-SB. Najaarsledenvergadering.

16 november

VOGIN. Najaarsvergadering. Thema: 'elektronisch publiceren'.

23 november

NVB-OB. Najaarsledenvergadering.

1 december

NVB. Algemene ledenvergadering.

14 december

NBLC. Ledenvergadering.